

Fejezetek az orosz, szovjet történelemből

Pécsi Történeti Ruszisztika. Pécs, PTE BTK TTI Kelet-Európa és a Balkán Története és Kultúrája Kutatócsoport – PTE BTK TTI MOSZT Kutatócsoport – MTA PAB Kelet- és Közép-Európa Története Munkabizottság, 2021. (Kelet-Európa és Balkán tanulmányok 6. MOSZT Könyvek 20.) 370 oldal

2021. október 5-én került sor a Magyar Tudományos Akadémia Pécsi Területi Bizottsága székházában a *Pécsi Történeti Ruszisztika. Kelet-Európa és Balkán Tanulmányok 6. MOSZT Könyvek 20.* című kötet (PTR) bemutatójára. A rendezvényt Prof. Lénárd László akadémikus, a PAB elnöke nyitotta meg. Beszédet mondott rajta kívül Prof. Font Márta, Prof. Sashalmi Endre és Dr. Bebesi György. A könyv közép- és kora újkori orosz témákat feldolgozó írásait Szvák Gyula, az ELTE professor emeritusa mutatta be, aki a budapesti és a pécsi történeti ruszisztikai műhelyek működését az orosz történetírás két nagy iskolájához, a moszkvaihoz és a szentpétervárihoz hasonlította, valamint hangsúlyozta a PTR-kötetben megjelent tanulmányok magas színvonalát és a kiemelkedő témaválasztást. A tanulmánykötet új- és modernkori munkáit az ELTE egy másik professor emeritusa, Majoros István ismertette, aki párhuzamot vont az érintett tanulmányok, illetve a francia történelem és saját kutatásai között. A bemutatót jelenlétükkel közel félszázán tisztelték meg, köztük egyetemi kollégák, Fedeles Tamás rektorhelyettes, Wołosz Robert dékánhelyettes, a két kutatócsoport tagjai, diákok és rokonok.¹

A kiadvány a Sashalmi Endre vezette MTA PAB Kelet- és Közép-Európa Története Munkabizottság, illetve két, a Pécsi Tudományegyetemen működő műhely, a 2004-ben Bebesi György által alapított PTE BTK TTI Modernkori Oroszország és Szovjetunió Történeti Kutatócsoport (MOSZT), valamint a 2001-ben Font Márta által létrehozott, 2021-ben fennállásának 20. évfordulóját ünneplő PTE BTK TTI Kelet-Európa és Balkán Története és Kultúrája Kutatócsoport közös projektje

¹ A kötetbemutatóról és a kiadványról bővebben: Bárdonicsek Dominika: Mozaikok az orosz és szovjet történelemből – A Pécsi Történeti Ruszisztika című kötet bemutatója. www.ujkor.hu: A velünk élő történelem/Beszámoló rovart, 2021. <https://ujkor.hu/content/mozaikok-az-orosz-es-szovjet-tortenelembol-pecsi-torteneti-ruszisztika-kotet-bemutato> (letöltve: 2022.03.25.)

volt. Utóbbi a közép- és kora újkori szláv népek és kultúrák történetét, a MOSZT pedig az új- és modernkori orosz és szovjet történelmet helyezi fókuszába. Mindkét kutatócsoport kiemelkedő munkásságát fémjelzi a számtalan konferencia és kiadvány. Az eddig megjelent Kelet-Európa és Balkán Tanulmányok, továbbá a MOSZT Könyvek és MOSZT Füzetek listája a PTR kötet végén olvasható.

A Pécsi Történeti Ruszisztika című kötet hat pécsi, illetve a Pécsi Tudományegyetemhez kötődő, tudományos fokozatot már szerzett ruszista-szovjetológus szerző két-két reprezentatív írását tartalmazza. A fő koncepció az volt, hogy az egyik a szerzők korábbi munkásságának terméke, esetleg külföldön megjelent, de Magyarországon még nem publikált, a másik pedig egy jelenlegi kutatási eredményeit bemutató munka legyen. A tizenkét tanulmány elrendezésénél a kronológiai szempontok érvényesültek. A kötet szerzői között szerepelnek jelenleg is orosz/szovjet történelemmel foglalkozó egyetemi oktatók, illetve olyanok, akiknek fő kutatási területe (már) nem kapcsolódik szorosan a ruszisztikához-szovjetológiához. Így az akadémiai munkabizottság és a kutatóműhelyek vezetői mellett helyet kapott a kötetben Kolontári Attila MOSZT-társelnök és szovjetológus, Bene Krisztián MOSZT-alelnök, a francia-szovjet kapcsolatok kutatója, illetve Bótor Tímea ruszista írása is. A szerzők rövid szakmai önéletrajza a kötetben a megjelent kiadványok felsorolása után tekinthető meg.

A kiadvány az orosz történelem számtalan korszakába és területére kalauzolja el az olvasót. Az első tanulmány, mely a *Korai szlávok a Régmúlt idők krónikájában* címet viseli, Font Márta tollából született. Kutatásának témája Cirill (826/827–869) és Metód (cca. 815–885) térítésének egy mai, hibás adaptációja, részletekbe menően elemzi és cáfolja Oleg N. Trubacsov (1930–2002) orosz nyelvész azon elméletét, miszerint a szlávok őshazája a Duna-medencében terült el.

Másik, *Anonymus „Ruscia”-képeinek alapjai és forrásértéke* című írásában a „Ruscia” fogalomhoz kapcsolódó földrajzi nevek (Ruscia/Ruthenia, Galicia, Lodomeria) anonymusi értékelésével foglalkozik. Meglátása szerint a földrajzi nevek használata komoly mértékben járulhat hozzá ahhoz, hogy meghatározzuk, melyik Béla jegyzője volt Anonymus és mikori keletkezésű a *Gesta Hungarorum*.

Bótor Tímea *„Ha az Isten változást hoz a Hordával kapcsolatban...” Az adónevek és az adószedés gyakorlata a moszkvai nagyfejedelmi végrendeletek tükrében (14–15. század)* című tanulmányában a 14–15. században keletkezett moszkvai nagyfejedelmi végrendeletek alapján vizsgálja a tatár kánnak fizetendő adó mértékét, annak változását és a korszak adónemeit. *Hatalmi szimbólumok a moszkvai nagyfejedelmi végrendeletekben (14–15. század)* című írásában pedig a nagyfejedelmi hatalmat szimbolizáló regáliák megjelenése kerül napirendre. Elemzésébe szintén 14–15. századi moszkvai nagyfejedelmi végrendeleteket vont be. Körbejárja annak kérdését, hogy a nagyfejedelmi hagyatékban jellemző, a kincstárban található értéktárgyak között megjelentek-e a későbbi autokratikus hatalom szim-

bólumai, a korona, a szentképekkel díszített vállrész, a karneol doboz, a Paramon mester által készített kereszt.

Sashalmi Endre *Politikai teológia és Oroszország női megszemélyesítésének kezdetei a képi ábrázolások tükrében, európai perspektívából: Nagy Péter uralkodása, mint vízváltó* címet viselő munkájában először áttekintést ad Moszkóviának a korabeli keresztény Európában elfoglalt helyéről, a hatalmi ideológia és a képi ábrázolás sajátossága vonatkozásában. Azért tartja fontosnak ennek tárgyalását, mert úgy véli, hogy nélküle a nyugati keresztény kultúrkör és a kortárs orosz viszonyok közti kulturális különbségek nem érthetőek meg. Vizsgálja emellett Oroszország női megszemélyesítését a 18. század végéig. *A Szoglaszije (Egyetértés) című (1914) plakát ikonográfiai elemzése Oroszország női alakban történő allegorikus megszemélyesítése és az ikon-tradíció perspektívájából* című kutatása az előző írásban megjelenő problematika köré épül, annak folytatása, a kötet hátsó borítóján is megjelenő, ismeretlen alkotótól származó plakát értelmezésén keresztül – célja, hogy felkeltse a figyelmet a nyugati keresztény ikonográfiai elemek és az ikon-ábrázolás ötvözésére. A plakáton megjelenő három női alak a hitet, a reményt és a szeretetet jelképezi. A hit szimbolizálja Oroszországot (a Monomah sapka és a pajzson lévő címer a legfőbb ismertetőjegye), a szeretet Franciaországot (a nemzeti színekben pompázó, frígiai sapkát viselő Marianne személyében ölt testet), a remény pedig Angliát (Britannia sisakja, valamint a tengeri hatalmat jelképező horgony utal rá).

Bebesi György *A pre-bolsevizmus gyökereinél. A dekabristák és egy radikális alkotmánytervezet az 1820-as években* című munkájában a dekabrista, dekabrizmus szó etimológiájával foglalkozik, majd a dekabristáknak a 19. század első nagy forradalmi hullámában való megjelenését tekinti át, a tanulmány második felében pedig a Déli Társaság vezetőjének, Pavel Ivanovics Pesztyelnek (1793–1826) radikális politikai és államelméleti elképzeléseit járja körbe a *Russzkaja Pravda* (Orosz Igazság) című írása alapján. *A szovjet belbiztonság forrásvidékén. A Romanovok politikai rendőrsége, az Ohrana (1881–1917)* című tanulmányában először az Ohrana (*Ohrannoje otgyelenyije*, Védelmi Osztály) elődszervezetét, a Harmadik Ügyosztályt és annak csődjét vizsgálja. Ezután részletekbe menően tekinti át az államhatalom ellenfeleinek, majd magának az Ohrana működésének a történetét, bemutatva ennek keretében Jevno Azefnek, az Ohrana leghíresebb beépített kettősügynökének életútját (1869–1918). Áttekintést ad a politikai rendőrség társadalmi konkurenciáját jelentő Szent Csapatról (*Szvjaszennaja Druzszina*). Bemutat néhány híresebb Ohrana-műveletet, így például a rendőrszocializmust, vagy a világ leghíresebb hamisítványát, a *Cion Bölcséinek Jegyzőkönyveit*. Tanulmányában szól emellett a szervezet durva tévedéseiről (Sztolipin gyilkosság) és bukásáról is.

Kolontári Attila *Szélhámosok, kalandorok, fantaszták. Adalékok a magyar–orosz féléremigráns „együttműködés” történetéhez* című írásában figyelemmel kíséri,

hogy kik voltak azok a magyar kormánnyal az 1920-as években érintkezésbe lépő szélhámosok, akik valamilyen módon hasznot szerettek volna húzni a kialakított kapcsolatból. „Ej, uhnyem...” *Fjodor Saljapin budapesti vendégszereplései* című tanulmányában korabeli sajtóanyagok, visszaemlékezések, szakirodalmi munkák révén elemzi a Magyarországon fellépő orosz művészek között igen közkedvelt Fjodor Saljapin operaénekes egyéniségét, nagysikerű budapesti vendégszerepléseit. Bemutatja, hogy a magyar közönség milyen várakozással várta azt a Saljapint, akit az operaéneklés koronázatlan királyának tekintettek – „*Ahol Saljapin énekel, ott, valóban, maga az élet dalol.*”²

Bene Krisztián *Az orosz emigránsok szerepe a Francia Idegenlégió lovassági alakulatainak létrehozásában és tevékenységében* című írásában vizsgálja az oroszoknak a Francia Idegenlégióban a 20. század első évtizedeiben való jelenlétét, az Idegenlégió első világháború végi, a légiós lovassági alakulatok két világháború közötti, második világháborús, illetve gyarmati függetlenségi háborús történetét, valamint a lovasság soraiban megjelenő oroszországi emigráció tagjait.

Szovjet hadifogolytáborok a második világháborúban – francia szemmel című tanulmányában francia levéltári források alapján az előzmények felvázolása, a német fegyveres erők francia önkénteseinek, a német hadseregbe kényszerített francia állampolgárok történetének bemutatása után végig követi az előbb említett személyek szovjet hadifogságbéli sorsát.

Bárdonicsek Dominika

² Tóth Aladár zenetörténész, zenekritikus írta róla a Pesti Naplóban, 1928-ban.